

A group of six young women are standing in a modern hallway. The woman in the center is balancing a red and white soccer ball on her head. They are all looking towards the camera or each other. The hallway has a grey wall and a dark floor. A red sign is visible on the wall in the background.

Osallistava ohjaaminen

OSALLISTAVA OHJAAMINEN

Materiaalissa pohditaan nuorten osallistamisen periaatteita ja käytäntöjä ryhmänohjaajan näkökulmasta. Keskiössä on toiminnallinen osallisuus ja ohjaajan mahdollisuudet sen edesauttamisessa.

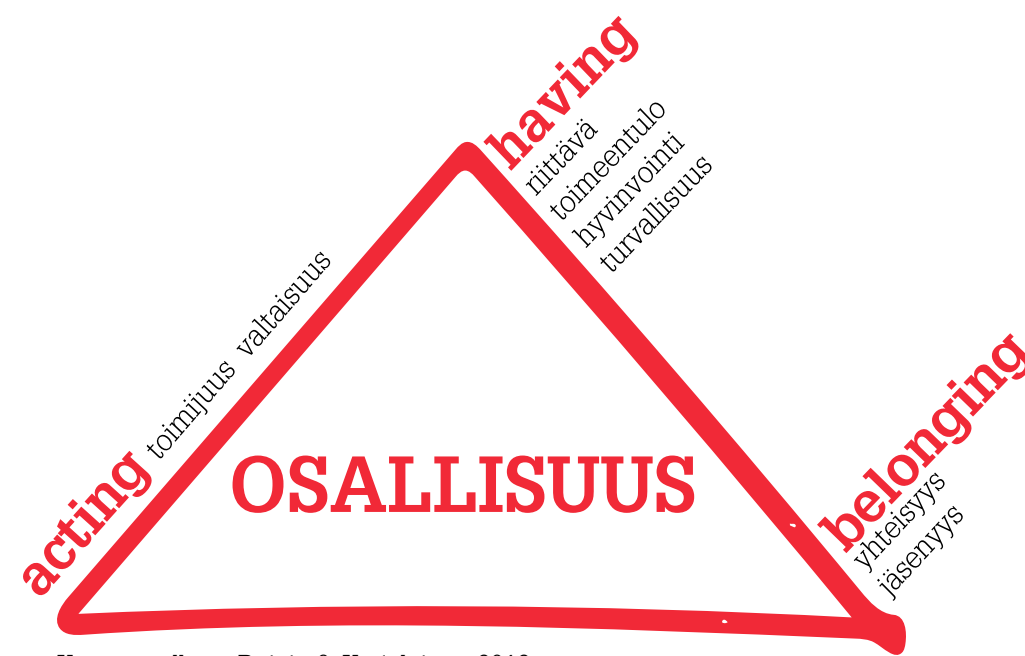
Erillisestä **Harjoituspankista** löytyy ryhmätoiminnan eri vaiheissa tarpeen ja ajan mukaan soveltaen käytettäviä harjoituksia.

TOIMINNALLINEN OSALLISUUS

Hyvinvointi ja terveys jakautuvat Suomessakin yhä epätasaisemmin. Kyse on sosiaalisesta eriarvoisuudesta, joka vaikuttaa elintapojen ja elinolosuhteiden kautta terveyserojen syntymiseen. Eriarvoisuuskehitys lähtee jo lapsuudesta ja nuoruudesta, sillä sosiaalinen asema on usein periytyvä. Hyvinvointi on yhteydessä yhteiskunnalliseen asemaan ja vaikuttaa kasaantuvan niille nuorille, joiden taloudellinen ja sosiaalinen tilanne on jo valmiiksi hyvä. Vastaavasti heikommassa asemassa olevat nuoret altistuvat helpommin

terveyttä ja hyvinvointia vaarantaville tekijöille myös aikuisina. Yhteiskunnan näkökulmasta eriarvoisuus on sekä eettinen että taloudellinen ongelma, johon puuttuminen on ensiarvoisen tärkeää. Nuorten parissa toimivilla aikuisilla ja organisaatioilla on mahdollisuus vaikuttaa asiaan nuorten osallisuutta lisäämällä ja mahdollistamalla.

Yhteiskunnallinen osallisuus voidaan ymmärtää kolmena eri ulottuvuutena. Ensimmäinen niistä liittyy aineelliseen hyvinvointiin ja mahdollisuuksiin: kun nuori on osallinen yhteiskunnassa, hänellä on mahdollisuus muun muassa riittävään toimeentuloon, hyvinvointiin ja koulutukseen. Toinen osallisuuden ulottuvuus liittyy aktiiviseen toimijuuteen ja vaikuttamismahdollisuuksiin. Kolmas osallisuuden ulottuvuus voidaan ymmärtää kuulumisen tunteena, yhteisön osana olemisena ja arvostuksena.

Kuva sovellettu Raivio & Karjalainen 2012

Kiilakosken ja Gretschelein mukaan osallisuus on pohjimmiltaan nuoren oma kokemus siitä, onko hänellä todellista valtaa itseään koskevista asioista. Osallisuuden edistäminen tarkoittaa joko poliittisiin tai sosiaalisiin suhteisiin vaikuttamista. Poliittisella osallisuudella tarkoitetaan päätöksentekoon vaikuttamista ja demokratiaa.

Syrjäytymisen ehkäisyssä osallisuuden käsite viittaa sosiaalisten suhteiden vahvistamiseen ja sellaiseen toimintaan, jossa yhteisöllisyys ja ryhmäilmiöiden huomioiminen ovat keskiössä. Tällöin voidaan puhua myös toiminnallisesta osallisuudesta, joka liittyy enemmän ruohonjuuritason toimintaan ja aktiivisuuteen.

Toiminnallinen osallisuus on konkreettista tekemistä, kokemista, mukana oloa ja toimeen tarttumista. Osallisuuteen kuuluu myös mahdollisuus vaikuttaa sekä omaan elämään että ympäröivään yhteiskuntaan.

Olellaista osallisuuden edesauttamisessa on sen huomioiminen, että osallistuminen ja toiminnallisuus on vapaaehtoista ja eri tasoilla tapahtuvaa. Osallisuuden avoin toteutuminen mahdollistaa näin ollen myös valinnan olla osallistumatta.

OHJAAJANA TOIMIMISEN PERIAATTEET

Ohjaajan merkitys osallisuuden mahdollistajana on suuri. Osallistava ohjaaja voi olla opettaja, nuorisotyöntekijä, valmentaja, vapaaehtoisohjaaja tai kuka tahansa aikuinen, jolla on aikaa ja halua toimia nuorten kanssa. Häneltä vaaditaan kykyä ja kypsyyttä toimia nuorten parissa. Läsnäolo, kuunteleminen ja rohkeus ovat olennaisia, samoin ratkaisukeskeinen asenne.

Nuorten kanssa toimittaessa osallistamisen periaatteisiin kuuluu nuorten ehdoilla toimiminen, luottamuksellisuus, moniarvoisuus ja avoimuus. Lähtökohtana on, että nuoria arvostetaan ja heille annetaan aktiivinen rooli niin toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa kuin arvioinnissakin. Nuoren itsenäisyyttä, arvomaailmaa sekä mielipiteitä kunnioitetaan ja ongelmien sijaan keskitytään henkilökohtaisten voimavarojen löytämiseen ja hyödyntämiseen. Luottamuksellisuusperiaatteen mukaisesti nuorten asioita ei kerrota ulkopuoliselle ilman nuoren omaa suostumusta. Toiminta perustuu myös molemminpuoliseen vapaaehtoisuuteen ja tasa-arvoisuuteen.

Keskity

ratkaisuihin ja tavoitteisiin
nykyhetkeen ja tulevaisuuteen
vahvuuksiin ja onnistumisiin
asioiden jakamiseen
pieniin askeliin
hyvien asioiden vahvistamiseen
palkitsemiseen

Jätä vähemmälle

ongelmat ja vaikeudet
menneisyys
viat ja puutteet
syyllisten etsintä
radikaalin muutoksen tavoitteet
rangaistukset

OHJAAJAN ROOLI

Osallistava ryhmätoiminta pohjautuu nuorten tarpeille ja kiinnostuksen kohteille heidän omia päämääriään tukien. Olennaista on, että kaikilla mukana olijoilla on mahdollisuus tulla kuulluksi ja nähdyksi sekä tuntea kuuluvansa joukkoon. Tätä edesauttaa tutustuminen ja ryhmäytyminen sekä turvallisen ilmapiirin luominen.

Ohjaajan rooli on merkittävä erityisesti toiminnan alkuvaiheessa ja se muuntautuu sekä nuorten tarpeiden että ryhmän vaiheiden mukaan. Ohjaustyyli on paitsi ohjaajan persoonallinen tapa toimia myös hänen näkemyksensä siitä, mitä kukin nuorista milloinkin kaipaa. Alla oleva Gerald Grownin kehittämä kuvio auttaa ymmärtämään, miten nuorta voi parhaiten eri ohjaustyyleillä tukea. Kuviossa on esitetty erilaisia ohjaajan ja nuoren rooleja, joista mikään ei ole pysyvä vaan niiden välillä tasapainoilu kuuluu asiaan. Yleisenä tavoitteena on siirtyä osallistamisen asteen kasvaessa nuorten aktiivisesta ohjaamisesta taustalle siten, että on tarvittaessa apuna ja tukena.

NUORI

itsenäinen

sitoutunut,
kaipaa rohkaisua

kiinnostunut,
kaipaa ohjeita

riippuvainen

	OHJAAJA	auktoriteetti	motivoija, opas	avustaja	konsultti, delegoija
itsenäinen				😊	
sitoutunut, kaipaa rohkaisua			😊		
kiinnostunut, kaipaa ohjeita		😊			
riippuvainen	😊				

Auktoriteetti

- antaa tarkat ohjeet, valvoo suoritusta, opastaa ja ohjaa, on läsnä, rohkaisee kaikkia osallistumaan
- käytetään, kun ohjattava ei tunne tehtävää lainkaan, ei ole sitoutunut tai ei luota itseensä

Opas

- antaa tarkat ohjeet, perustelee, selittää ja tarkentaa, keskustelee ja rohkaisee, tukee
- ohjattavan omat motiivit ovat keskeisiä
- käytetään, kun ohjattava ei vielä osaa, mutta on innostunut tai muuten luottaa kykyynsä suorittaa tehtäviä

Avustaja

- rohkaisee, tekee yhteistyötä ja kenties ideoi yhdessä, tekee yhteenvetoja, etsii tarkkuutta, täsmennyksiä,
- kuvia ja vertauksia, pyytää ilmaisemaan ajatuksia
- ohjattavan omat havainnot ja tuntemukset ovat tärkeitä, ohjaaminen on motiivien ja tavoitteiden kirkastamista
- käytetään, kun ohjattava osaa, mutta on haluton tai epävarma

Konsultti

- kritisoi, etsii erimielisyyden syitä, liittää asiat kokonaisuuteen, kysyy perusteluita, tutkii ja esittää haastavia kysymyksiä, tuottaa pidemmälle meneviä vastauksia ja tarkistaa, vastaako työ todellisuutta
- vastuu päätöksenteosta ja toteutuksesta siirtyy ohjattavalle
- käytetään, kun ohjattava osaa ja on sitoutunut tehtäväänsä

RYHMÄYTYMINEN

Yhteisen toiminnan alkaessa on olennaista luoda ryhmästä kaikille turvallinen, avoin ja luottamuksellinen paikka, jossa jokainen voi olla oma itsensä. Ryhmäytyminen vaatii aikaa ja jatkuvaa huomiota koko toiminnan ajan. Tavoitteena on lisätä jäsenten välistä keskinäistä tuntemista, luottamusta, turvallisuutta ja kommunikaatiokykyä. Luottamuksen ja turvallisuuden lisääntyminen vähentää epäonnistumisen pelkoa ja rohkaisee näin jokaista osanottoon ja itseilmaisuun.

Merkityksellistä on myös ryhmän yhteisen identiteetin, sosiaalisten taitojen sekä arviointi- ja reflektointikyvyn kehittäminen. Ryhmäidentiteettiä rakennetaan yhteisillä rutiineilla, tavoilla ja symboleilla. Myös positiivinen keskinäinen riippuvuus lisää yhteisöllisyyttä ja ryhmähenkeä. Riippuvuus rakentuu kun ryhmän jäsenillä on yhteinen päämäärä ja toiminnalla tarkoitus, jonka puolesta kaikki ovat valmiita työskentelemään. Näin vastuu yhteisestä onnistumisesta on yhtä aikaa sekä koko ryhmällä että jokaisella yksilöllä.

Vahvan ryhmähengen myötä jonkun ryhmän jäsenen poisjäänti voi aiheuttaa suuttumusta ja pettymystä, joista kannattaa keskustella yhdessä. Parhaassa tapauksessa ryhmä hitsautuu yhteen entistä tiiviimmin. Myös uuden nuoren ryhmään liittyminen kesken toiminnan voi olla vaikeaa. Joukkoon solahtamista edesauttaa riittävä tutustuminen ja ajan antaminen sekä jo luotujen yhteisten periaatteiden ja toimintatapojen läpi käyminen.

RYHMÄN VAIHEET

Ryhmätoiminta sisältää erilaisia vaiheita, joiden kesto vaihtelee tapauskohtaisesti. Vaiheet eivät aina etene säännönmukaisesti edellisestä seuraavaan vaan hetkellisesti saatetaan palata takaisin päin.

Forming-storming-norming-performing-adjourning

Aloitusvaiheessa (**forming**) ryhmän rajat ovat vielä muotoutumatta. Jäsenet ovat usein uteliaita, mutta varautuneita, joten epävarmuus ja toisten tarkkailu kuuluvat asiaan. Tässä vaiheessa ryhmä määrittelee toimintansa ja jäsentää toimintatapojaan. Olennaista on ohjaajan avulla tutustua kunnolla sekä sopia yhteisestä toiminnasta. Suuri merkitys on sillä, että kaikki tulevat kuulluksi ja uskaltavat sanoa mielipiteensä ääneen. Monipuoliset ryhmäytymis- ja tutustumisharjoitukset toimivat tässä vaiheessa.

Liittoutumis- ja vastustusvaiheessa (**storming**) ryhmän jäsenet tuntevat toisensa, yhteinen päämäärä on selvillä ja luottamus saavutettu. Rohkeus ja avoimuus lisääntyvät ja jyrkkiäkin mielipiteitä tai kritiikkiä uskalletaan ilmaista. Tälle vaiheelle on ominaista runsas kommunikaatio, yksimielisyys, tyytyväisyys ja avuliaisuus. Vahvoista ajatuksista ja erilaisista mielipiteistä voi syntyä myös konflikteja, joiden huomaamiseen ja käsittelyyn tarvitaan ohjaajan apua. Tasapuolisuus ja ratkaisukeskeisyys

ovat konfliktien selvittelyssä avainasemassa.

Sitoutumisvaiheessa (**norming**) ryhmän normit ja yhteinen toimintatapa löytyvät. Ideat muutetaan toiminnaksi ja realiteetit osataan ottaa huomioon. Mahdollisten erimielisyyksien syyt pystytään erittelemään ja toimintaa voidaan kehittää uusien ideoiden pohjalta. Myös perusteluja mielipiteille uskalletaan kysyä. Me-henki on vahva, tunnereaktiot myönteisiä ja kommunikaatio syvempää kuin aiemmissa vaiheissa.

Tehokkaan työskentelyn vaihe (**performing**) on hedelmällinen ja toimiva. Ryhmällä on selvät tavoitteet ja jäsenillä sovitut roolit. Kommunikaatio on sujuvaa ja kritiikkiä voidaan käsitellä yhdessä ja vastaanottavaisesti. Ryhmäläiset pystyvät tarkastelemaan toistensa ideoita ja mielipiteitä kriittisesti ilman, että sitä pidetään uhkaavana tai henkilökohtaisena. Ryhmässä vallitsee yhteisymmärrys ja kunnioitus. Päätökset tehdään yhdessä ja jäsenten yksilölliset tarpeet on onnistuttu sovittamaan yhteen ryhmän tarpeiden kanssa. Ryhmän jäsenten kykyjä ja ideoita osataan hyödyntää.

Ryhmän päätösvaiheessa (**adjourning**) tunteisiin sekoittuu surua, haikeutta ja helpotusta. Jäsenet haluavat ehkä suunnitella jatkotapaamisia, ettei ryhmän päätyminen tuntuisi niin lopulliselta. Ohjaajan on hyvä edelleen tässä vaiheessa varmistaa, että ilmapiiri on turvallinen. Ryhmän toiminta kannattaa päättää yhteiseen lopputapaamiseen, kasvokkain kohdaten.

VUOROVAIKUTUS JA PALAUTTEENANTO

Osallistavassa toiminnassa merkityksellistä on toimiva vuorovaikutus sekä ohjaajan ja nuorten välillä että nuorten itsensä kesken. Kysyminen, kuunteleminen, palauteen antaminen ja toisen asemaan eläytyminen ovat tärkeitä, sillä ajatusten lukeminen on mahdotonta. Tästä ohjaajan kannattaa muistuttaa sekä itseään että koko ryhmää. Aktiiviseksi osallistujaksi ja keskustelijaksi tuleminen edellyttää usein harjoittelua. Ajatusten ja tunteiden ilmaisua voidaankin tehostaa opettelemalla viestintätaitoja esimerkiksi tähän ohjaajan materiaaliin kuuluvan **Harjoituspankin** harjoitusten avulla.

Vuorovaikutus sisältää usein jossain muodossa palautteen antamista ja vastaanottamista, ja avoimen luottamuksellisessa ilmapiirissä palaute kulkee molempiin suuntiin. On hyvä muistaa, että suurin osa kommunikaatiosta on sanatonta. Sanojen lisäksi huomio kannattaakin kiinnittää myös siihen, minkälaisen viestin oma olemus toiselle välittää. Sanattoman viestinnän tukena toimii **SOFTEN**-periaate.

SOFTEN - sanattoman viestinnän peruspalikat

Smile –	hymy; kasvojen myönteiset ilmeet, kiinnostusta osittava hymy
Open –	avoin; asennon avoimuus, toisiin päin kääntyneisyys
Forwards –	eteenpäin; keskustelutoveriin päin kallistuminen, eteenpäin kumartuminen
Touch –	kosketus; lyhyt välimatka toiseen, sopiva läheisyys
Eye contact –	katsekontakti; silmiin katsominen suopeasti
Nod –	nyökkäys, hyväksyvä ele, yleensä myönteiset eleet

Palautteen antaminen ja saaminen ovat tärkeitä sekä motivaation säilymisen että tavoitteen saavuttamisen kannalta.

Palautetta ja tunnustusta voi antaa jatkuvasti toiminnan lomassa, jolloin se on usein kaikkein luontevinta. Toisinaan erillisille palautekeskusteluillekin saattaa olla tarvetta.

Palautteen on hyvä olla arvostavaa ja rakentavaa, ja positiivisia huomioita ja kiitosta kannattaa viljellä. Kannustavaan sävyyn annettu kriittinen ja korjaava palaute voi olla yhtä lailla motivoivaa. Sitä annettaessa on varmistettava, että hetki on sopiva myös palautteen saajan kannalta. Tärkeää on myös kiinnittää huomiota toimintatapaan tai tehtyyn asiaan.

Palautetta antaessasi

Rauhoita tilanne ja tarkista, että hetki on sopiva myös palautteen saajalle. Muistuta, että hän voi halutessaan kirjata saamansa palautteen muistiin ja palata siihen myöhemmin. Muista ja muistuta, että palautteen antaminen on arvostamista ja auttaa kasvamaan. Puhu yksiselitteisesti ja selkeästi. Valitse tarkasti käyttämäsi sanat ja ilmaisut. Vältä liiallista symboliikkaa. Ole rehellinen ja keskity olennaiseen. Kohdista palaute toimintaan, älä henkilöön tai olettamuksiin. Kehu ja kannusta yrittämistä, oppimista ja edistymistä. Vältä normeja ja valmiita vastauksia. Kuuntele, mitä sanottavaa palautteen saajalla on ja pyri vastavuoroiseen keskusteluun. Tarkista, että ymmärrätte asian samalla tavalla ja puhutte samasta asiasta.

OPPIMISTA OMILLA EHDOKILLA

Useimmiten oppiminen liitetään ajatukseen koulusta tai oppilaitoksesta. Koulun lisäksi epämuodolliseksi eli ei-formaaliksi kutsuttua oppimista tapahtuu jatkuvasti myös muualla. Ei-formaalille oppimiselle on ominaista vapaa- ja omaehtoisuus ja se, että toiminnan tavoitteena ei ole tutkinto tai todistus vaan toiminta ja siinä hankitut taidot ovat tärkeitä itsessään.

Osallistavassa ryhmätoiminnassa opitaan:

- sosiaaliset tiedot ja taidot
- suunnittelu-, viestintä-, vuorovaikutus- ja arviointitaidot
- projektitaidot, kädentaidot, työelämätaidot
- itsensä kehittäminen
- pitkäjänteisyys ja tavoitteellisuus
- ryhmässä toimiminen
- oman toiminnan hyödyntäminen oppimisessa
- omien taitojen tunnistaminen ja edelleen hyödyntäminen

Nuoria osallistava ja aktivoiva toiminta luo vapaa-aikana tapahtuvalle oppimiselle luontevia mahdollisuuksia, esimerkiksi harrastusjärjestöjen sekä kuntien ja seurakuntien tarjoamien ryhmien kautta. Vapaa-ajan ryhmätoiminnassa tärkeintä on hauskuus, yhdessäolo ja positiiviset kokemukset, mutta siinä sivussa myös erilaiset tiedot ja taidot harjaantuvat. Parhaimmillaan toiminta tarjoaa mahdollisuuden tavoittaa myös niitä nuoria, joille koulunkäynti ei anna onnistumisen kokemuksia.

REFLEKTIO

Analysoiminen vaatii tekemistä, harjoittelua ja ajattelua. Lisäksi olennaista on toiminnan ja ajattelun pohtiminen eli reflektointi, mikä ohjaa näkemään omien tekojen merkityksen sekä yksilön itsensä että yhteisön kannalta. Yksittäisen nuoren oman toiminnan lisäksi koko ryhmän toimintaa ja keskinäistä vuorovaikutusta on hyvä ajoittain reflektoida.

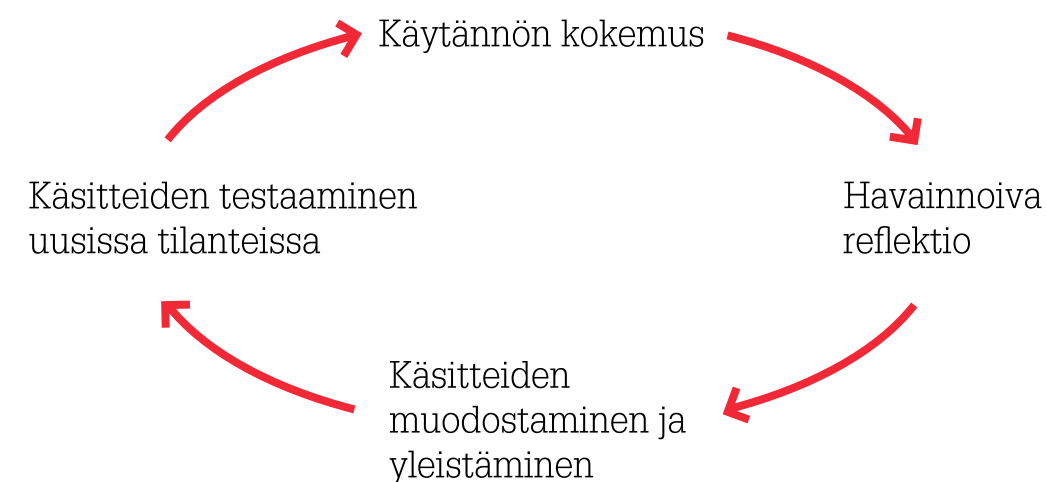
Reflektoinnissa korostuu ohjaajan kyky keskittää nuorten huomio toiminnassa opittuihin taitoihin sekä niiden avaamiin mahdollisuuksiin muualla elämässä. Saavutetut edistysaskeleet tehdään näkyviksi ja kannustetaan nuoria pohtimaan, mikä merkitys opitulla on itselle ja koko ryhmälle sekä, mitä hyötyä siitä voisi olla jatkossa. Mitä syvällisemmin opittu asia koetaan ja sen merkitys ymmärretään, sitä paremmin se on jatkossa sovellettavissa uusiin tilanteisiin.

Olennaista reflektiossa on nuoren oma oivallus tehdystä, koetusta ja opitusta. Parhaimmillaan oivaltaminen saa aikaan oppimisen iloa, mikä tuottaa varmuutta, uskallusta ja halua itsensä kehittämiseen myös tulevissa tilanteissa.

Reflektointi vaatii aikaa ja toistuvuutta. Toisinaan reflektio voi olla nopea kysymys tai ajatustenvaihto tapahtuman tai harjoituksen jälkeen, mutta välillä on hyvä varata aikaa pidempiin keskusteluihin. Keskustelun lisäksi reflektioon voi käyttää esimerkiksi erilaisia toiminnallisia harjoituksia.

Reflektio itsessään ei ole tavoite vaan työkalu. Se on hyödyllinen väline uusien näkökulmien hankintaan, käyttäytymisen muuttamiseen ja kokemusten soveltamiseen ja sitä kautta toiminnan uudelleen suuntaamiseen.

Reflektiokehä

Reflektiomenetelmiä:

- Palautekeskustelu
- Oppimispäiväkirja
- Itsearviointi
- Ryhmäpohdinta
- Parikeskustelu

Olennaista osallistavalle ohjaajalle

- Kiinnitä huomiota turvallisen ilmapiirin luomiseen ja ylläpitoon
- Auta nuorta tiedostamaan omia vahvuuksiaan ja kehityskohteitaan
- Ole läsnä ja saatavilla
- Huomioi yksilölliset tarpeet
- Ohjaa omaan aktiivisuuteen
- Ole ratkaisukeskeinen ja keskity hyvään
- Kannusta nuorta reflektioon
- Luo keskusteluyhteys ja ole valmis neuvottelemaan
- Ole rohkea ja luota!